

УДК 332.14:364.48

JEL Classification: 018, 213

О. М. Пригодюк

O. M. Pryhodiuk

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ РЕГІОНУ**THEORETICAL ASPECTS OF THE STUDY OF SOCIAL INFRASTRUCTURE IN THE REGION**

У статті досліджено дефініцію поняття «соціальна інфраструктура». Розглянуто класифікацію інфраструктури як економічної категорії, методичні підходи до дослідження соціальної інфраструктури регіону, основні елементи соціальної інфраструктури регіону. Проаналізовано основні системні характеристики та функції соціальної інфраструктури регіону. Встановлено, що при виділенні структурних елементів соціальної інфраструктури як критерії можна прийняти галузеву структуру, склад, характер об'єктів, рівень розвитку, споживче значення. Визначено, що основна функція соціальної інфраструктури полягає в наданні різноманітних соціальних послуг невинробничого характеру для задоволення життєвих потреб населення. Досліджено системні характеристики соціальної інфраструктури регіону та визначено її особливості: галузі соціальної інфраструктури, продукт соціальної інфраструктури, послуги соціальної інфраструктури і попит на послуги соціальної інфраструктури, що є індивідуальним.

Ключові слова: інфраструктура, соціальна інфраструктура, регіон, регіональна інфраструктура.

Постановка проблеми. Поряд зі значною кількістю актуальних регіональних проблем важливе місце посідає проблема розвитку соціальної інфраструктури. Саме вона є тією складовою регіональної інфраструктури, яка забезпечує задоволення багатьох життєвих потреб населення регіону. Важливим стратегічним завданням України є прискорення розвитку соціальної інфраструктури, роль якої в економічному житті суспільства недооцінювалась. Саме цим і обумовлена актуальність дослідження та аналізу з даної тематики.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідження економічної сутності, її особливостей, функцій, елементів знайшли своє відображення у працях багатьох наукових дослідників, як українських, так і зарубіжних, а саме: С. Важеніна, М. Комарова, В. Красовського, Г. Тимофєєвої, Ж. Тощенко, І. Чернявського, Б. М. Данилишина, С. І. Дорогунцова, Я. Б. Олійника, У. Я. Садової, Л. Г. Чернюк, А. Сміта, Р. Оуена, П. Самуельсона, А. Маршалла, А. Хіршмана та інших дослідників. Але зміни, які постійно відбуваються в сучасній економіці, потребують більш широкого подальшого дослідження соціальної інфраструктури регіону.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження наукових підходів до соціальної інфраструктури регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковий інтерес до проблеми умов життєдіяльності людей і суспільства з'явився задовго до визначення самого явища у вигляді категорії. А. Сміт, кажучи «про передумови становлення і функціонування національного господарства, виділяв матеріальні умови, які створювали можливість раціональної організації виробництва», а Р. Оуен намагався втілити в дію «ідею про забезпечення культурно-побутових потреб людей» [7].

Наприкінці 40-х рр. минулого століття поняття «інфраструктура» з'явилося в економічній літературі для визначення галузей господарства, що здійснюють обслуговування промислового і сільськогосподарського виробництва [2].

Поступово цей термін став широко використовуватися при вивченні економіки, а потім і соціального життя. Важливим моментом в її трактуванні було не просто матеріально-технічне втілення, але й оцінювання людьми, населенням її якості, ступеня задоволення їхніх потреб [4]. Зокрема, П. Розенштейн-Родан під інфраструктурою розуміє «сукупність умов, що сприяють сприятливому розвитку приватного підприємництва в основних галузях економіки та задовольняють потреби населення» [4].

П. Самуельсон, А. Маршалл, А. Хіршман під інфраструктурою розуміли так званий накладний капітал, а питання «інфраструктури» розглядали «у зв'язку із зовнішньою економією, яка досягається в результаті безкоштовного присвоєння корисного ефекту підприємствам і галузям інфраструктури»

[5]. На думку Р. Фрея і Я. Штолера, «інфраструктурні витрати являють собою інвестиції, тому що відповідають справжнім витратам, що дає віддачу в майбутньому» [4]. Дж. Гелбрейт вважав, що «суспільне споживання» розвиває економічний дисбаланс, направляючи занадто багато ресурсів на виробництво споживчих товарів і недостатньо – на громадські потреби й інфраструктуру [3].

Тісне переплітання об'єктивних закономірностей і економічних інтересів проявилось у поступовому формуванні елементів інфраструктури, які, насамперед, забезпечують трудову діяльність людини. Подальший розвиток інфраструктури був пов'язаний зі зростаючою потребою у створенні необхідних умов для життєдіяльності не тільки самого працівника, а й його сім'ї [6].

Так, у 60-70-і рр. XX ст. у вітчизняній економічній науці активно вивчалися проблеми розвитку виробничої, соціальної, екологічної інфраструктури, а на початку 1980-х років з'явився термін «ринкова інфраструктура», який визначає підсистему, що обслуговує сферу обігу [1].

На рис. 1 зображено класифікацію інфраструктури за масштабами розвитку, видами галузей, факторами виробництва, характером об'єктів і формою власності.

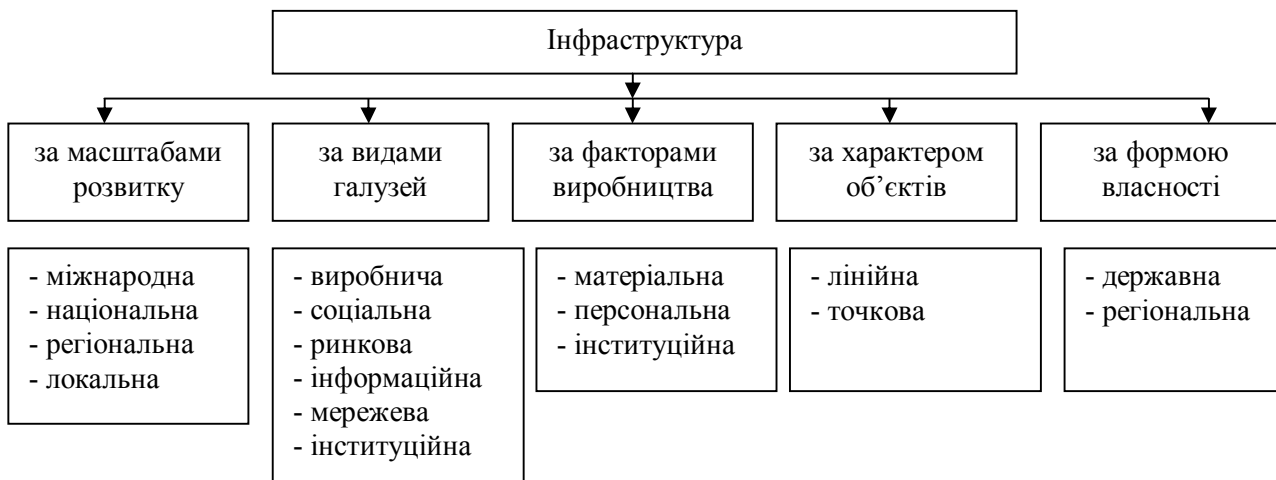

Рис. 1. Класифікація інфраструктури як економічної категорії

Існує досить багато видів інфраструктури, тому постійно виникають нові структури, які, в свою чергу, створюють і визначають адекватні їм види інфраструктури.

Розглядаючи інфраструктуру за масштабами розвитку, слід зазначити, що на кожному з виділених рівнів утворюються господарські системи, що мають не тільки свою структуру, але й відповідну інфраструктуру.

З інфраструктурою регіону пов'язані практично всі види суспільного виробництва. Цей комплекс галузей охоплює як процес матеріального виробництва, так і соціальну сферу, тобто все різноманіття сторін життєдіяльності людини. Наявність стримуючих факторів інфраструктури вкрай негативно позначається на динаміці регіонального господарства в цілому [6].

Уявлення про елементи «регіональної інфраструктури» з часом зазнали ряд змін від комплексу військових споруд до «суспільно допоміжного капіталу, фундаменту, що лежить в основі національної економіки, що забезпечує впорядкований й сталий розвиток галузей, які стимулюють розвиток економічної діяльності території» [4].

За формою власності інфраструктуру можна розділити на державну, муніципальну, приватну чи змішану. Суб'єктом державної інфраструктури виступають державні і регіональні органи влади.

Сучасна регіональна інфраструктура являє собою багаторівневу організаційно-економічну систему, що включає об'єкти соціальної, виробничої, інституційної та інфраструктури життєзабезпечення.

Особливе місце в системі регіональної інфраструктури займає соціальна інфраструктура, яка поряд з рівнем розвитку соціальних галузей, кількістю і якістю послуг соціального характеру, що надаються населенню регіону, характеризує соціальну структуру регіону.

Дослідження соціальної інфраструктури регіону припускає використання таких методичних підходів:

– системного, який передбачає дослідження об'єкта як цілісної сукупності складових його підсистем, виявлення зв'язків усередині об'єкта, а також між об'єктом і зовнішнім середовищем;

– ситуаційного, в ході якого проводиться аналіз ситуації на основі переважно типових процедур дослідження;

– діалектичного, що припускає особливі методи дослідження (способи розділення і з'єднання цілого і частини, головного і другорядного, необхідного і випадкового, статичного і динамічного, абстрактного і конкретного);

– рефлексивного, що передбачає як базу аналіз систематизованої і доступної для обробки об'єктивної інформації про внутрішнє і зовнішнє середовище досліджуваного об'єкта.

Соціальна інфраструктура регіону являє собою комплекс галузей (охорони здоров'я, освіти, фізкультури і спорту, культури і мистецтва), функціонування яких сприяє сталому соціально-економічному розвитку регіону, підвищенню якості життя і раціональній організації діяльності населення.

Основними елементами соціальної інфраструктури регіону є: капітальні ресурси (будівлі, обладнання, споруди), нефінансові ресурси (кадрове обслуговування, інформаційне забезпечення) і організаційно-управлінські ресурси (керівництво, планування, організація, функціонування, контроль та ін.).

Важливо підкреслити, що організаційно-управлінські ресурси є сполучними перших двох елементів соціальної інфраструктури.

Основними системними характеристиками соціальної інфраструктури регіону є:

- функціональність;
- структурованість;
- динамічність.

Питання функціонального призначення соціальної інфраструктури регіону відображені в роботах. Основна функція соціальної інфраструктури полягає в наданні різноманітних соціальних послуг не виробничого характеру для задоволення життєвих потреб населення, що полягають у:

- охороні й поліпшенні здоров'я населення;
- забезпеченні умов відтворення робочої сили населення;
- створенні умов для формування прогресивних тенденцій у демографічному процесі;
- згладжуванні територіальних диспропорцій в споживанні населення та забезпеченні рівного доступу до послуг соціальної інфраструктури на всій території регіону;
- створенні умов для всебічного розвитку особистостей на основі певної структури споживчих цінностей.

При виділенні структурних елементів соціальної інфраструктури як критерії можна прийняти галузеву структуру, склад, характер об'єктів, рівень розвитку, споживче значення.

Соціальна інфраструктура по галузях представлена сукупністю галузей освіти, охорони здоров'я, фізкультури і спорту, культури та мистецтва. Класифікація соціальної інфраструктури за рівнем розвитку пов'язана з взаємодією приватного та державного секторів у регіоні [6]. Корпоративний рівень соціальної інфраструктури орієнтований на працівників фірм, а територіальний орієнтується на якість життя населення всього регіону.

За складом виділяють «жорстку» і «м'яку» соціальні інфраструктури. Перша являє собою сукупність будівель, обладнань, споруд, тобто матеріальну основу для здійснення економічної і соціальної діяльності. Друга – сукупність нефінансових, організаційно-управлінських ресурсів, пов'язаних з наданням послуг, і є нематеріальною основою, важко обумовленою і вимірюваною, часто описуваною суб'єктивними характеристиками.

Соціальна інфраструктура регіону, з точки зору надання послуг споживачу, включає:

- універсальні послуги (освіта, підготовка кадрів, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, спорт, дозвілля, художні та культурні заходи та ін.);
- цільові послуги – об'єкти, призначені для надання послуг життєвого циклу для дітей, молоді та людей похилого віку (дитячі садки, вищі навчальні заклади, пенсійне забезпечення);
- послуги для осіб з особливими потребами та обмеженими можливостями.

Що ж стосується динамічності, то вона характеризується процесами трансформації та модернізації. У процесі модернізації відбувається накопичення кількісних змін у всіх елементах і зв'язках між ними, яке потім приводить до трансформації.

За ступенем зрілості соціальної інфраструктури відповідно до циклу її функціонування виділяються розвиваючі, розвинені і «убуваючі» її елементи. На кожній стадії циклу можливі різні стани,

що характеризуються певним набором параметрів, по зміні яких можна судити про динаміку явища. Це дозволяє виділити підкласи домінуючої, стагнуючої, кризової, депресивної і трансформуючої соціальної інфраструктури.

За рівнем розвитку розрізняють інфраструктуру, відсталу від попередньої системи, і нову, яка формується. У випадку, якщо інфраструктура відстає від самої структури, то вона стає гальмом, призводить до недостатнього розвитку в змістовному плані. У розвитку інфраструктури існують зміни повільні і послідовні – модифікуючі, адаптуючі, але можуть бути і різкі трансформаційні «перерви поступовості», які є результатом соціально-економічних криз господарської системи [4].

Розгляд системних характеристик соціальної інфраструктури регіону дозволив визначити її особливості.

По-перше, галузі соціальної інфраструктури – комплементарні, не можна одні інфраструктурні об'єкти замінити іншими, вони співіснують тільки в комплексі, взаємодіючи і доповнюючи один одного. Наприклад, поліклініка не спроможна надати послуги у сфері освіти і замінити дитячий освітній заклад або бібліотеку. Соціальна інфраструктура призначена для організації повсякденного життя населення території, що включає всі компоненти соціальної сфери.

По-друге, продукт соціальної інфраструктури – це послуга, яка не створює новий продукт, але є результатом праці, що додає нову вартість до вартості вже створеного блага.

По-третє, послуги соціальної інфраструктури – нетранспортабельні, надаються тільки населенню регіону, їх неможливо імпортувати, вони не підлягають складуванню, резервуванню або накопиченню.

По-четверте, попит на послуги соціальної інфраструктури є індивідуальним. В одні періоди життя людина потребує послуг дитячої освіти, з віком виникає потреба в отриманні вищої професійної освіти, для одних необхідна потреба в спорті, для інших – у культурі. При цьому існують особи з обмеженими можливостями та особливими потребами, які пов'язані з традиціями і установками етнічного характеру. Отже, соціальна інфраструктура не може розглядатися ізольовано від цінностей і орієнтацій окремих осіб, груп і об'єднань.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження теоретичних аспектів розвитку соціальної інфраструктури регіону дало змогу визначити основні етапи, види, системні характеристики та особливості, які в сукупності є основою для подальшого формування методологічних засад і визначення значення соціальної інфраструктури в соціально-економічному розвитку регіонів України.

Список використаної літератури

1. Азрилиан А. Н. Экономический словарь / А. Н. Азрилиан. – М. : Ин-т новой экономики, 2007. – 1152 с.
2. Базилевич В. Д. Природні монополії / В. Д. Базилевич, Г. М. Филюк. – К. : Знання, 2006. – 367 с.
3. Гэлбрейт Дж. Общество изобилия / Дж. Гэлбрейт. – New York. : Mariner Books, 1958. – 320 с.
4. Малахова Н. Б. Естественные монополии: сущность и институциональные механизмы регулирования: монография / Н. Б. Малахова. – Харьков : ИНЖЭК, 2006. – 344 с.
5. Маршалл А. Принципы экономической науки / А. Маршалл. – М. : Прогресс, 1993. – 594 с.
6. Семиноженко В. П. Новый регионализм / В. П. Семиноженко, Б. М. Данилишин. – К. : Наукова думка, 2005. – 145 с.
7. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М. : Соцэргиз, 1962. – 435 с.

References

1. Azrilijan, A. N. (2007) Ekonomicheskij slovar'. Moscow: In-t novej ekonomiki, 1152 s.
2. Bazylevych, V. D., Fyljuk, G. M. (2006) Pryrodni monopoliji. Kyiv: Znannya, 367 s.
3. Gelbrejt, J. (1958) Obshество izobilija. New York: Mariner Books, 320 s.
4. Malahova, N. B. (2006) Estestvennye monopolii : sushhnost' i institucional'nye mehanizmy regulirovaniya. Har'kov: INZhEK, 344 s.
5. Marshall, A. (1993) Printcypry ekonomicheskoy nauki. Moscow: Progress, 594 s.
6. Semynozhenko, V. P., Danylyshyn, B. M. (2005) Novyi rehionalizm. Kyiv : Naukova dumka, 145 s.
7. Smit, A. (1962) Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov. Moscow: Sotsekiz, 435 s.

O. Pryhodiuk

THEORETICAL ASPECTS OF THE STUDY OF SOCIAL INFRASTRUCTURE IN THE REGION

In the article the definition of the term "social infrastructure" is investigated. The classification of the infrastructure as economic category; methodological approaches to the study of social infrastructure of the region. the main elements of social infrastructure of the region are considered. The basic system characteristics and functions of social infrastructure of the region are analyzed. It is established that at allocation of structural elements of social infrastructure as the criteria one can take industrial structure, composition, objects character, level of the development, consumer value. The basic function of social infrastructure aims to provide various social services of non-productive character to meet the vital needs of the population. System characteristics of social infrastructure in the region are studied and its characteristics: branches of social infrastructure, social infrastructure product, infrastructure services and social demand for social infrastructure services, that is individual, are determined.

Keywords: *infrastructure, social infrastructure, region, regional infrastructure.*